

Az MTA Pedagógiai Albizottságának Neveléstörténeti Szakosztálya 1983. június 2-án ülést tartott az Akadémián, s ezen megvitatta *Mészáros István*: Az egyetemi-főiskolai neveléstörténeti tananyag korszerűsítése címmel írt javaslatát.

Köte Sándor elnöki megnyitójában elmondta, hogy Mészáros István a Művelődési Minisztérium Pedagógiai, Szakmódszertani és Oktatástechnológiai Szakbizottságának (PEOSZ) tagja, és a PEOSZ elnökének felkérésére készítette el ezt a tervezetet, amit véleményezésre megküldött 8 olyan szakembernek, akik főiskolán vagy egyetemen tanítják a neveléstörténetet. A bírálatok alapján a szerző átdolgozta programtervezetét. Az albizottsági ülés vitaanyagát már ez az átdolgozott tananyagjavaslat képezte. Az elnök hangsúlyozta, hogy az adott fórum nem hoz e témában határozatokat, csak a szakmai véleményezés és szemléletformálás a célja.

Az alábbiakban közöljük a vita anyagát képező tanterv-tervezetet:

Átdolgozott programjavaslat tanárszakosoknak Egy félév

I. Bevezetés

1. A neveléstörténet tárgya, helye a neveléstudományban, funkciója a tanárképzésben
2. Az ókori és a középkori európai nevelés rövid áttekintése

II. A polgári nevelés fejlődésének fővonulata a 20. század közepéig

A) A polgári nevelés fejlődésének első szakasza

1. A polgári pedagógia kialakulása (Erasmus, Vives, Comenius, Apáczai)
2. Felvilágosult polgári pedagógiai elvek a magánnevelésben (Locke, Rousseau)
3. A polgári pedagógia kiszélesedése (Pestalozzi, a filantropizmus, Tessedik)
4. A polgári pedagógia tudománnyá válása (Herbart, Ziller, Willmann, Kármán)
5. Az európai (benne a hazai) iskolaszervezet alakulása a 15. század végétől a 19. század végéig (csak olvasásra)

B) A polgári nevelés fejlődésének második szakasza

1. Polgári pedagógiai törekvések a 19–20. század fordulóján (Dewey, Claparède, Kerschensteiner, Nagy László)
2. Polgári pedagógiai irányzatok a két világháború között (a gyermektanulmány továbbalakulása, „cselekvés iskolája”, élménypedagógia, kultúrpedagógia, „nemzetnevelés” – Finácz Ernő, Kornis Gyula, Imre Sándor, Prohászka Lajos)
3. Az európai (benne a hazai) iskolaszervezet alakulása a 20. század első felében (csak olvasásra)

III. A szocialista nevelés fejlődésének fővonulata a 20. század közepéig

1. 19 századi előzmények (Owen, Marx, Engels, a munkásmozgalom közoktatáspolitikai követelése)
2. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság közoktatáspolitikai-pedagógiai jelentősége
3. A szocialista pedagógia helyzete a két világháború között Kelet- és Nyugat-Európában (Krupszkaja, Blonszkij, Sackij, Makarenko; néhány főbb nyugat-európai szocialista teoretikus L. Chmaj könyve alapján – Földes Ferenc, Kemény Gábor)

IV. A nevelésügy helyzete a második világháború után az 1970-es évek elejéig

1. A polgári pedagógia hagyományos és új irányzatai (pl. egzisztencialista pedagógia, „szabad nevelés”, „iskolátlantó” törekvések stb.)
2. A szocialista pedagógia térhódítása és továbbfejlődése a szocialista országokban és a világ más részein
3. A hazai nevelésügy átalakulása
4. A „harmadik világ” nevelésügye
5. Az európai (benne a hazai) iskolaszervezet alakulása (csak olvasásra)
6. Az UNESCO

A pedagógia szakosok számára készített átdolgozott programjavaslat két félévre szól, így az egyes témakörök bővebb tárgyalására nyújt lehetőséget. A szerző javaslata, hogy a 2 félévre bontott anyagot részben előadások keretében, de főként források közösen elemzése alapján dolgozzák fel. Tartalmi különbség a tanárszakos tantervhez képest csak a következő pontoknál van:

Sokkal bővebben tárgyalja a *I/1B.*, *A polgári nevelés fejlődésének második szakasza* fejezetet:

1. Polgári pedagógiai irányzatok a 20. század első felében. Az oktató felfogása szerinti csoportosításban-rendszerezésben a következő irányzatok, személyek és művek: pragmatista pedagógia, gyermektanulmány, a cselekvés iskolája, az új iskola-mozgalom, munkaiskola, állampolgári nevelés, szociálpedagógia, élménypedagógia, kultúrpedagógia, Dalton-módszer, Winetka-módszer, Jena-módszer, Mannheim-módszer, neotomista-vallásos pedagógia, személyiségpedagógia, transzcendens értékek pedagógiája – Dewey, Claparde, Decroly, Freinet, Montessori, Petersen, Sickinger, Foerster, Maritain, Lay, Natorp, Meumann, Spranger
2. Polgári pedagógiai irányzatok hazánkban a 20. század első felében: Fináczy Ernő, Nagy László, Domokos Lászlóné, Nemesné Müller Márta, Kornis Gyula, a szegedi Cselekvés Iskolája, a cserkészmozgalom, Weszely Ödön, Imre Sándor, Prohászka Lajos, Kodály Zoltán, Karácsony Sándor
Kiseb bővítés található a *IV.* fejezet 1. pontjánál is: „Irányzatok G. Snyders, L. Chmaj és Szarka József könyvéből.”

Az első hozzászóló, *Vág Ottó* arra emlékeztetett, hogy a most is érvényben levő neveléstörténeti tanterv 1972-ben készült, és újabb jegyzetek sem készültek. A tervezettel kapcsolatban eltér a véleménye Mészáros Istvánétól a neveléstörténet funkciója tekintetében. Ő másként fogalmazza meg azt a tanárszakosok, és másként a pedagógia szakosok számára, amiből az következik, hogy a tanítandó anyag tartalmában is nagyobb különbségeket tenne, míg a programtervben szerinte csak mennyiségi különbség van e tekintetben. A tananyag korszerűsítésével kapcsolatban három szempontra mutatott rá: a neveléstörténeti szemlélet tekintetében a tervezetet nem érzi előrelépésnek, az új kutatási eredmények nyomán követhetők, de úgy érzi, hogy módszertanilag lehetne még korszerűsíteni. Hangsúlyozta, hogy véleménye szerint a pedagógiatörténet rovására növelni kellene az iskolaszervezetre, közoktatáspolitikára vonatkozó ismeretanyagot, hogy ne legyen ennyire elmélettörténet-orientált az anyag.

Ladányi Andor írásban küldte el javaslatait. Eszerint a neveléstörténet tananyagában lényegesen nagyobb teret szentelne az oktatási rendszer, az oktatáspolitikai és a nevelés-oktatás tartalmi kérdéseknek, emellett megnövelné a tananyagban a felszabadulás utáni magyar neveléstörténet arányát. (A tanárképző főiskolák esetében így feleslegessé válna a Közoktatáspolitikai c. tárgy.) Vitába száll a programtervezetben helyenként használt „olvasásra” megjelöléssel, mondván, hogy felsőoktatásunk fejlődési tendenciáival minden tekintetben ellentétes lenne, ha előírnánk, hogy a tananyag mely részeit

kell előadni és melyeket nem. Údvösnek tartaná, ha a jövőben a tanszékek több alternatív előadást hirdetnének meg más-más tematikával és az ezeket kiegészítő szemináriumokkal. Reméli, hogy a jövőben egyre inkább megvalósul majd, hogy a tanszékek a kötelező kollégium mellett speciális előadásokat és szemináriumokat is hirdetnek, melyek elszakadnak a kronologikus elmélettörténettől, és problémátörténeti tárgyúak lesznek.

Bajkó Mátyás köszönetét fejezte ki azért, hogy egy ilyen korrekt módon, sokak bevonásával készült, alapos tervet vitathat meg az Albizottság. Ezt csak kerettként fogadja el, amit a tanár, a hallgatók érdeklődése és szaka szerint is differenciálni kell. A pedagógia- és a tanárszakosok között nagyobb különbséget tenne, s megemlítette, hogy Debrecenben eddig heti 3 órában 3 féléven át oktatták a neveléstörténetet a pedagógia szakosoknak.

Felkai László a tervezett tananyag oktathatóságát vizsgálva arra az eredményre jutott, hogy különösen az egy féléves keretben egy-egy téma előadása megoldhatatlan 1 1/2 órában. A tematika tanulmányozása közben a következő kérdések merültek fel benne: milyen jegyzetre és milyen kötelező és ajánlott irodalomra épülne a tanítás; mi lenne előadva, mi lenne szemináriumon feldolgozva, és mi lenne egyéni olvasással elsajátítva?

Orosz Lajos szerint egy félév nagyon kevés ismeretek közlésére és szemléletalkításra. (A Műegyetem tanárszakosai számára jelenleg 2 félév, 2 vizsgával.) Felkai Lászlóhoz kapcsolódva, szerinte a tanításban a jegyzet és segédlet a döntő, nem a tanterv. Véleménye szerint nagy különbséget kellene tenni a tanárszakosok és pedagógia szakosok között, és számukra két különböző jegyzetet készíteni. Feltette a kérdést, hogy elég-e 2 félév a jövő neveléstörténezeinek képzésére? Szerinte jelenleg sincs megoldva a tudósképzés, s ha ezt a pedagógia szakon nem lehet kivitelezni, akkor a történešképzésre kellene bízni. Ő a problémátörténeti feldolgozás híve, de szerinte ezt nem kellene teljesen a tanárookra bízni, hanem a jegyzetet is ilyen szempontból kellene megszerkeszteni, melyben nagyobb teret lehetne adni a magyar vonatkozásoknak.

Ravasz János arról kérdezte a vitaanyag összeállítóját, aki egyben egy nemrégien megjelent, rangos iskolatörténeti könyv szerzője, hogy miért tett olyan nagy hangsúlyt az elmélettörténetre és szorította háttérbe az iskolatörténetet és közoktatáspolitikát? Felvetette a tárgy új megnevezésének esetleges szükségességét, javasolta: a neveléstörténet és összehasonlító pedagógia vagy a történeti bevezetés a neveléstudományba tantárgycímeket.

Komlósi Sándor helyeselte Mészáros Istvánnak azt a törekvését, hogy tudatosan az újkorra tette a hangsúlyt a tananyagban, ami véleménye szerint sem elég komplex (a pedagógiatörténet dominál). A pedagógia szakosoknál nagyobb differenciálásra lenne szükség. A jövőben törekedni kellene arra, hogy a pedagógusképző intézetek segítsék a neveléstörténet oktatóit abban, hogy önálló kutatómunkát is végezhesse. Véleménye szerint személyes kutatói tapasztalat nélkül az oktatók nem tudják a neveléstörténetet komplex tudományként közvetíteni.

A hozzászólók után a tervezet készítője, *Mészáros István* köszönetét fejezte ki az elhangzott véleményekért, majd válaszolt néhány felvetett kérdésre. A tananyag komplex jellegére vonatkozóan leszögezte, hogy ebbe a tervezetbe szerinte minden belefér, a pedagógia elmélete és gyakorlata egyaránt. Változatlanul az előadót tartja fontosnak, és nem a jegyzetet. A tanárszakosok és pedagógia szakosok tantervével kapcsolatban elmondta, hogy ő tudatosan az azonosságokat emelte ki, mivel ezt a tantárgyat első évben tanítják és akkor még nem rajzolódik ki pontosan a hallgatók irányultsága. Szerinte a tárgyat tanító tanár feladata a differenciálás. A pedagógia szakosoknál helyesli a problémátörténeti feldolgozást, de ezt szerinte nem lenne helyes a tantervben meghatározni, mivel ez alapvetően úgyis az előadótól függ, s a 4–5 témakör évente változó. Határozottan ellenzi, hogy a jegyzet problémátörténeti feldolgozású legyen.

Ezek után *Köte Sándor*, a Neveléstörténeti Albizottság elnöke zárszavában elmondta, hogy a Neveléstörténeti Albizottság munkaterv szerint, figyelemmel kísérte a neveléstörténet oktatásának helyzetét és problémáit, de a PEOSZ munkáit ismerve, nem akarván párhuzamosságot, eddig nem foglalkozott a témával.

A vitát összegezve megállapította, hogy Mészáros István körültekintő és korrekt programja nagyon alkalmas volt arra, hogy a neveléstörténet oktatásának helyzetét áttekintsék. A lehetőségek korlátozottak, s így azt kell vizsgálni, hogy mi oktatható eredményesen ezen keretek között. A történeti látásmód kialakításának szükségessége vitathatatlan. Eddigi kísérletek (TF, Közgazdaságtudományi Egyetem) kudarcai jelzik, hogy a neveléstörténet teljes integrációja a pedagógiai ismeretekbe nem

célravezető. A mostani javaslat csak a kötelező anyagot tartalmazza, és a belső arányokat jelzi kerettervként, amelyet az előadók szelektíven kezelnének. De véleménye szerint is helyes lenne gondolkodni 4–5 alapvető problémán, amivel ki lehetne egészíteni a kronologikus neveléstörténeti feldolgozást. Hasznosnak tartana egy olyan konzultációt, melyre meghívnák az ország minden felső-oktatási intézményének neveléstörténetet oktató tanárát, s ebben a kibővített szakmai körben vitatkoznának tovább a tantárgy tanításának problémáiról. Ezen túlmenően javasolta, hogy a vita résztvevői az itt elhangzott eltérő véleményeiket pedagógiai szaklapokban is tegyék közzé, mert így szélesebb körben nyílik mód egy-egy jelenleg vitatott elvi kérdés tisztázására.

Befejezésül az elnök bejelentette a következő tudományos ülés idejét (1983. október 6–7.), melyen az 1883-as középiskolai törvény századik évfordulója alkalmából hat témakörben vizsgálják majd a középiskola múltját, reformjait és jövőjét.

Szűcs Ágnes